

1923 ve 1960 Arası Türkiye’de Kadın Hakları ve Türk Kadınının Edindiği Hakları Kullanmaları

Women’s Rights in Turkey between 1923 and 1960 and Turkish Women’s Use of Their Acquired Rights

Dr. Öğr. Üyesi Atiye EMİROĞLU¹

Öz

Türk kadınlarının kişi hak ve özgürlüklerine kavuşması, kanunlar önünde eşit sayılması Cumhuriyet’in getirdiği en önemli yenilikler arasında yer alsa da toplumsal hayatta bunun kabul görmesi uzun soluklu bir süreçte yayılmıştır. Kadının eş, arkadaş, evlat ve anne olarak görev ve sorumlulukları toplumsal tabanda kemikleşmiş bir şekilde vücut bulurken edinilen hukuksal haklarla birlikte Türk kadınının eğitim alması ve aydınlanması kemikleşen bu yapıdan uzaklaşarak kendi hak ve özgürlüklerini araması ve siyasi hayattan iş hayatına erkeklerle çalışması ya da onlardan önde olmaları bazı kadınların öz verili çaba ve çalışmalarıyla gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşundan 1960’a giden süreçte Türk kadınlarına verilen hakların kadınlar tarafından kullanılıp kullanılmadığını, verilen bu hakların toplum tarafından ne kadar anlaşıldığını ve erkeklerin kadınların haklarını aramaları hususunda onlara ne kadar destek olduklarını araştırıp kadın haklarının verilmesi ve uygulanması hususunda ne gibi aksaklıklar olduğunu ve bu durumu düzeltmek için ne yapılması gerektiğini ortaya koymaktır. Araştırmada, konuyla ilgili makale ve telif eserler incelenmiş; TBMM Tutanakları, Resmi Gazete ve süreli yayınlar taranmış; Milli Kütüphane Arşivinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, cumhuriyet, kadın, erkek, eşitlik, haklar

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Although Turkish women’s attainment of personal rights and freedoms and being considered equal before the law are among the most important innovations brought by the Republic, its acceptance in social life has spread over a long period of time. While the duties and responsibilities of women as wife, friend, child and mother are embodied in a ossified way on the social base, Turkish women’s education and enlightenment, along with the acquired legal rights, seek their own rights and freedoms by moving away from this ossified structure, and to work with men from political life to business life or to be ahead of them. It has been and continues to be realized with the devoted efforts and work of some women. The aim of the study is to investigate whether the rights given to Turkish women are used by women in the period from the establishment of the republic of Turkey to 1960, how much these rights are understood by the society and how much men support them in seeking women’s rights and how it is to reveal that there are problems and what needs to be done to correct this situation. In the research, articles and copyrighted works related to the subject were examined; Parliamentary Minutes, Official Gazette and periodicals were scanned; the National Library Archive was used.

Keywords: Turkey, republic, women, male, equality, rights

Paper Type: Research

Giriş

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Ermenek Meslek Yüksekokulu, aemiroglu@gmail.com

Atf için (to cite): Emiroğlu, A. (2022). 1923 ve 1960 arası Türkiye’de kadın hakları ve Türk kadınının edindiği hakları kullanmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1186-1198.

Türk toplum yapısında kadının yeri ve önemi her zaman var olagelmıştır. Eski Türk yönetim şekillerinde “Hakan”ın yanında duran ve siyasi kararlarda önemli bir yere sahip olan hakanın eşi “Hatun” ata binmeyi silah kullanmayı da bilirdi (Kılıç, 2013, s. 121-142). Osmanlı’nın kuruluşunda da büyük bir öneme sahip olan savaşçı kadınların (Bacıyan-ı Rum) varlığı bilinmektedir. Ancak değişen yüzyıl ve şartlarla birlikte kadının toplumdaki yeri ve konumu da değişmeye başlamıştır. Osmanlı’nın kuruluşu ve ilerleyen dönemlerde Arap kültürünün Türk toplumuna etkisiyle birlikte kadın ev işleriyle uğraşır, elinin hamuruyla erkek işine karışmaz anlayışı hâkim olmaya başlamış ve kadının varlığı ev hayatıyla sınırlı tutulmaya çalışılmıştır. Ancak 18. yüzyıl ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren kadın, ev hayatının sınırlılığından kurtulup toplum hayatında işlevselliğini artırmak amacıyla kişi hak ve özgürlüklerini aramaya başlamıştır. Bilim ve teknikteki gelişme ve ilerlemelerle Bir bilim çağı haline gelen 20. Yüzyılda kadınlar çocuklarını daha eğitimli, çağa ayak uydurabilecekleri şekilde yetiştirmeye özen göstermişlerdir. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin gündeminde eğitimli, dünyayı tanıyan, ekonomiden ve siyasetten anlayan kadınların varlığına duyulan ihtiyaç önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü iyi eğitim almış kadınlar eğitimli çocuklar yetiştirebilecektir. Yeni kurulan bir devlette, ülke genelinde her bireye tek tek görevler düşmüş ve ülkenin yarısını oluşturan eğitimsiz ve evde oturan kadınların eğitimden siyasete toplum hayatında varlıklarını göstermeleri ülkenin ilerlemesi adına çok önemli bir adım olarak görülmüştür (Konan, 2011, s. 157-174). Nitekim Ahmet Yılmaz’ın da çalışmasında belirttiği gibi Osmanlı Devleti’nde Müslüman bireyler doğurmak ve yetiştirmekle yükümlü olan kadın, Cumhuriyet Dönemi’nde de Ulusal değerleri benimsemiş ve içselleştirmiş bireyleri yetiştirmekle görevlendirilmiştir (Yılmaz, 2010, s. 191-212).

Osmanlı Devleti ekonomisinin büyük kısmı savaşlar ve savaşlardan elde edilen gelirlere ve vergilere dayanmaktaydı. Tarım hayatının da önemli bir yere sahip olduğu imparatorlukta kadın sadece ev işlerinde yer almaz tarla, bağ, bahçe işlerine de giderdi. Yüzyılın gereklilikleriyle de ilişkilendirilebilecek bu görev dağılımında erkek askere gider, tarlada çalışır ve çarşı işleriyle ilgilenirdi. Yeni kurulan bir devlette ise savaşlar gelir kaynağı olmaktan çıkmış milli devlet anlayışından hareketle sınır güvenliğine dayalı komşularıyla barış ilişkileri içerisinde gelişme ve ilerlemeye yönelmiş modern bir toplum yaratmak en büyük hedeflerden biri olmuştur. Başta Mustafa Kemal Atatürk ve ülkenin kurucu kadrosu, Avrupa ve gelişmiş ülkelerde kadınların konumlarını, kişi hak ve özgürlükleri için mücadelelerini biliyor ve yeni yüzyılda kadınlara duyulan ihtiyacı görebiliyordu. Ayrıca Eski Türk kültür yapısında kadına verilen önemin farkında olan kadro, Türk kadınına milli devlet anlayışına dayalı siyasi mekanizma içinde bazı görev ve sorumluluklar vermekteydi. Ancak Osmanlıdan alınan mirasla toplumun kadınlar konusunda atılacak adımlara henüz hazır olmaması, bu doğrultuda yapılan çalışmaların adım adım ve belli bir zaman dilimine yayılarak yapılmasını gerekli kılmıştır. Her ne kadar Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren Türk kadını, haklarını kazanmak adına mücadele vermiş ve bu mücadelesini Cumhuriyet Türkiye’sinde de göstermeye devam etmişse de kadınların sayısı toplum genelindeki kadın oranına vurulduğunda az ve yetersizdir. Türk kadınına hak ve özgürlüklerini çoğunluğun isteği olmadan tanıyan Cumhuriyetin kurucu kadrosu, attığı her adımda örnek aldığı gelişmiş ülkelerin kadınlara tanıdığı hak ve özgürlükten bir adım daha öne geçmiştir (Yellice, 2018, s. 321-368). 1960’a giden süreçte eğitimden siyasete her alanda boy gösteren kadınlar, Türk toplum hayatını şekillendirmeye ve toplumu her defasında bir adım daha ileriye götürmeye çaba göstermişlerdir. Eğitimli ve kültürlü kadınlar her ne kadar siyasette istenilen yerde olamasalar da siyasi ve iş hayatı arenasında yer alan eşlerine yol ve yön göstererek gelişme ve ilerlemenin görünmeyen yüzleri olmuşlardır. Bu nedenle toplumda “Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır” anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.

Milli Mücadele yıllarında mitinglerde yer alan Halide Edip, Şukufe Nihal, Nakiye Hanım gibi kadınlar, Osmanlı’nın son dönemlerinde milli duygularla donatılmış kadınlardır ve Osmanlı eğitim sistemi içinde yetişen bu kadınların Kurtuluş Savaşı mücadelesinde işgalci

kuvvetler karşısında gösterdikleri direnç, yapılan birçok akademik çalışmada yerini almıştır (Şahin & Şahin, 2014, s. 53-72).

Çalışmada Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960 Anayasasına giden süreçte kadınlara tanınan haklar; siyasetten ekonomiye, eğitimden bilime Türk toplum yapısındaki etkileriyle değerlendirilecektir. Çalışmalarıyla bilime ve siyasete katkıda bulunmuş kadınlar da örneklerle araştırmada yer alacaktır. Telif eserler, kanun ve yönetmelikler, gazete, dergi, Meclis ve Cumhuriyet Arşivleri, Zabıt Cerideleri incelenerek araştırmada kullanılacaktır.

1. Cumhuriyet'ten 1960 Anayasasına Giden Süreçte Türk Kadınlara Tanınan Hakların Değerlendirilmesi

Türk Kadınlara tanınan haklar ve bunların uygulanma süreci, sadece Türk toplumundaki kadınları değil Ortadoğu'da yer alan Müslüman ülkelerin, kadınlarını ilgilendiren önemli bir konu haline almıştır. Bu bakımdan Türk kadınının gelişmesi ve ilerlemesi ulusal değil uluslararası bir anlam taşımaktadır (Bulut & Güzel, 2017, s. 1-49). Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulduktan sonra özellikle Medeni Kanunu'nun 1926 yılında kabul edilmesinin ardından kadınlara toplumsal alanda tanınmak istenilen haklar, kadının bir birey ve hür iradesiyle yaşadığı topluma kendisini kabul ettirmesi aşamasında bir başlangıç niteliğinde olmuştur (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1926). Kadınlara verilen hakların erkeklerin çoğunlukta bulunduğu bir mecliste erkeklerin verdiği kararlar neticesinde olması, özellikle Türk kadınına tanınan siyasi hakların kazanma mücadelesinde istenilen düzeyde başarının elde edilemeyeceğinin habercisi gibidir. Nitekim Mecliste, kadınlara verilecek haklar konusunda uzun tartışmalar olmuş ve verilen haklar kadınlara sunulan bir lütuf gibi karşılanmıştır. Dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya göre; "Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeğiyle yan yana her fedakarlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete her cefaya ve her acıya katlanan milletin, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan Cumhuriyetle elbette kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi yerini alacaktır." Kaya'nın yapmış olduğu bu açıklama, kadının ev sorumluluğuna bir de iş yeri sorumluluğunun yüklendiğinin kanıtı niteliğindedir. Erkeklerle ev işleri sorumluluğu yüklenmesi Meclis arşivinde yerini almamıştır (T.B.M.M. Z.C., 1930). Erkek egemenliği altında, 1930 Belediye Kanunu ile seçme ve seçilme hakkı kazanan kadınlar (Resmi Gazete, 1930, s. 8826) 1933 yılında muhtarlık ve köy ihtiyar heyeti seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir (Resmi Gazete, 1933, s. 2540). Türk kadınına verilen bu hak da diğer haklar gibi Mecliste uzun tartışmalara neden olmuştur. Nitekim dönemin Millet Vekili Şükrü Kaya, Türk çocuğunun tarihte en yüksek seviyeli bir insan olarak tanınmasını Türk kadınına bağlamıştır. Ona göre; kadın, ev işlerinin idaresini elinde bulundurmaktadır ve ona, köylerde de idare hakkının verilmesi bir vazifedir (T.B.M.M. Z.C., 1933, s. 48). Kadınlara haklar verilirken dahi kadınların ev işleri görev ve sorumluluklarının hatırlatılması, Meclis arşivinde yerini almıştır.

1934 tarihinde de kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı (Resmi Gazete, 1934, s. 4521) verilmesinden sonra V. Dönem TBMM'de 18 kadın milletvekili görev almıştır. 1934 yılında kabul edilen Soyadı Kanunu'nda soyadını seçme hakkı erkeğe verilmiş ve soyun devamı niteliğinde evlenen kadınların erkeğin soyadını alması karara bağlanmıştır (T.B.M.M. Tutanakları, 1934, s. 257).

Her şeye rağmen Türk Medeni Kanunu'yla kadın, korunmak istenmiştir. Küçük yaşta evlendirilen çocuklar, boşanması eşinin iki dudağı arasında olan kadınlar, boyun eğmeye zorunlu tutulan kadınlar, miras hakkı bulunmayan kadınların toplumdaki ikinci sınıf statüleri değiştirilerek korunmaya çalışılmış ve bu doğrultuda haklar tanınmıştır (Özdemir, 2009, s. 5-19). Ancak Medeni Kanunu'nun 152 ve 153. maddelerinde erkeği evin reisi yapan, kadını ev içindeki çalışmalarıyla ve eşi izin verdiği müddetçe iş hayatında çalışmasını uygun gören maddeler, aslında bir nevi modern kadın köleler yaratmayı amaç edinmiş niteliktedir (Sancar, 2004, s. 1-5). Bu açıdan Türk Medeni Kanunu'nun kadına bir yandan özgürlük vermesi bir

yandan da özgürlüklerini kısıtlaması Anayasal hükümlerle sabit hale getirilmiştir. Çok ileri dünya görüşüne sahip olan Atatürk’ün dahi kadını milletin anası olarak göstermesi ve ona yüklediği sorumluluk ve ödevlerle donatması onun bu konuda geleneksellikten kurtulamadığının göstergesidir (Yılmaz, 2015, s. 105-128). Medeni Bilgiler Kitabında kadınlara siyasi haklar verilmesi hususunda Latin ülkelerini eleştiren Atatürk, yönünü Amerika, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerine dönmüş ve kadının siyasette de etkin bir rol üstleneceği inancı taşıdığını açıklamıştır (Atatürk, 2010, s. 108). Gelişme ve ilerlemenin öncüsü ve milletin anası olarak görülen kadınlar, adım adım toplumsal, iş ve siyasi alanda haklar elde ederken aile hayatındaki görev ve sorumlulukları yeni nesillerin yetiştirilmesi ve milli kimlik kazanmalarını sağlamaları bağlamında önem arz etmeye başlamıştır.

“Kadınlar Halk Fırkası” 1924’te kurulmak istenmiş, ancak toplumda ayrıcalık yaratacağı endişesiyle partinin kurulması dönemin yetkili organları tarafından onaylanmamış bunun yerine Nezihe Muhittin tarafından 1924 yılında “Türkiye Kadınlar Birliği” (TKB) derneği kurulmuştur. Dernek tarafından “Türk Kadın Yolu” dergisi çıkarılarak Türk kadınının gelişmesini ve ilerlemesini sağlayabilecek yayınlar yapılmıştır (Metintaş, 2018, s. 109-117). 1935 yılında kadınların tüm haklarını kazandığını iddia eden TKB, bundan sonra birliğe ihtiyaç olmadığını ifade ederek kendini kapatmış, 1949 yılında Türk Kadınlar Birliği Derneği tekrar faaliyete geçmiştir (Arıç, 2021). DP’nin iktidar parti olmasından sonra da çok fazla işlevselliği olmayan birliğin söylev ve eylemleri toplumun geneline yayılamamış ve belirli bir zümreye hitap edebilmiştir (Şanlı, 2021, s. 267-288). Birlik 1960 Darbesinden sonra geçici olarak kapatılmıştır. Birliğin kuruluş tarihinden 1960’a giden süreçte parti olarak kurulmasına müsaade edilmemesi, kadınların siyasi haklar kazanmaları için 1934’e kadar göstermiş oldukları çalışmalar ve bu doğrultuda elde edilen haklar, kadın haklarının gelişmesi ve ilerlemesi bağlamında olumlu olduğu düşünülebilir. Ancak kadın birliğinin dahi kadınların artık bütün hakları kazandığını inancıyla birliği fesh etmeleri, üst zümreye hitap ettiklerinin ve yaşadıkları toplumu tanımadıklarının en önemli kanıtıdır. Kadın hakları hukuk alanında elde edilen haklardan ziyade toplum hayatında aile içinde yer alan birçok kadının, her türlü ruhsal ve bedensel baskı ve zulüm altında buldukları ve bu durumu düzeltmek adına toplumda erkeği geliştirecek yeterli düzeyde eğitim ve programların olmaması göz ardı edilmiştir.

1960 Darbesi ve getirdikleri de tam da bu zihniyetin ürünü ve devamı niteliğindedir. Ailenin reisi erkektir anlayışının sürdüğü, her türlü kadın cinayetlerine namus cinayeti, kan davası gibi birçok hafifletici nedenlerle indirimler getirilerek erkek hegemonyasının kadınlar üzerindeki egemenliğinin sürdürüldüğü zihniyet varlığını korumayı devam ettirmiştir (Göztepe, 2021).

2. Eğitim Hakkı Kazanan Türk Kadınlarının Çalışma Alanları

Osmanlı Devleti’nden alınan mirasla her ne kadar Osmanlı toplumunda kadının eğitim alma hakkı Tanzimat’tan itibaren konusula gelmişse ve Meşrutiyet dönemlerinde Meclis tartışmalarında büyük bir yer edinmişse de kadınların okuması için açılan okullara genellikle gayrimüslim kadınlar gönderilmiştir. Okullara gönderilen gayrimüslim kadınların sayısı da yeterli düzeyde olmamış ve kadınların eğitim alma hakkı mücadelesi, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir (Erdem, 2015, s. 1266-1277).

Türk Kurtuluş Savaşı’nda, savaş alanının gerisinde gösterdikleri üstün başarılarla cephedeki erkeklere güç ve kuvvet veren Türk kadınının gücü ve kuvveti elbette savaştan sonra edindiği mesleklerle kendisini mesleklerde gösterecektir. Asıl mücadelenin Kurtuluş Savaşı’ndan sonra başladığının ve kadınlara düşen görevlerin farkında olan Atatürk, kadınların toplumsal alanda görev ve sorumluluklarını ve statülerini değiştirebilecek hiçbir yenilikten çekinmemiştir. Tereddütsüz atılan her adımda kadınlara olan güvenle gelecek nesillerin aydınlatılması ve modern devletler seviyesine ulaşmak hedeflenmiştir (Yolcu, 2017, s. 1-10).

Osmanlı toplum yapısı ve eğitim sistemi içerisinde yetişen ve Milli Mücadele döneminde gerek cephe gerisinde gerek düzenlenen mitinglerle isimlerini duyuran Halide Edip,

Nakiye Elgün ve Müfide Ferit Tek gibi kadınlar, tarih kitapları sayfalarında yer almışlardır. İstanbul ve Anadolu’da kurulan cemiyetlerde mücadele eden Münevver Saime, Nakiye, Şukufe, İclal, Zekiye ve Himmet gibi Türk kadınları, gösterdikleri çaba ve güçle Cumhuriyet Dönemi kadınlarının kanun önünde edindikleri hakları almalarında öncü olmuşlardır (İller, 2018, s. 10-12).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra eğitimde fırsat eşitliğine sahip olan kadınlar, yeni eğitim sistemi içerisinde milli duygularla yetişip çeşitli meslek dallarında görev almışlardır. Aşağıda Cumhuriyet’in getirdiği eğitim sistemi içerisinde eğitim alarak iş hayatına yönelen ve genellikle bu meslekleri icra eden ilk kadın olma şerefine nail olmuş kadınlar araştırılmıştır:

Adile Ayda, 1941 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirerek 1943 yılında Doçent olmuştur. Ayda, “İlk Kadın Diplomat”tır. Aldığı Fransızca, Almanca ve İtalyanca eğitimlerin de sayesinde Lahey, Belgrad ve Roma’da 1957 ve 1966 arasında görev yapmıştır (İller, 2018, s. 50-55).

1981 yılında Türkiye’de ilk defa yılın öğretmenini seçilen Refet Angın, 1927 yılında ilkokuldan ve 1932 yılında Edirne Kız Öğretmen okulundan mezun olmuştur. Atatürk’ün isteği üzerine Gazi Terbiye Enstitüsü Tarih Bölümü’ne yazılmış, daha sonra Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi açıldıktan sonra 1936 yılında buradan mezun olmuştur. Uzun yıllar icra ettiği öğretmenlik mesleğinde yüzlerce genç okutmuş ve 1981 yılında “Milli Eğitim Derneği Hizmet Ödülü” almıştır (Atabay, s. 2021).

Bursa Kız Öğretmen Okulu mezunu olan Afet İnan, Atatürk’le tanıştıktan sonra onun desteğiyle dil eğitimi ve doktora eğitimi alarak Türk Uygarlığı konularında önemli çalışmalar yapmış ve Piri Reis’in Dünya’ya tanıtılmasında etkili olmuştur. Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşunda aktif rol alan İnan’ın “Karlsbad Hatıraları”, “Atatürk’ten Mektuplar”, “Atatürk Kadın Haklarının Kazanılması” gibi gelecek nesillere bıraktığı önemli eserleri bulunmaktadır (Duman ve Payaslı, 2018, s. 65-122).

Dünya’nın ilk kadın savaş pilotu, Atatürk’ün manevi kızı olan Sabiha Gökçen, Türk Hava Kurumu’nda Havacılık Okulu’nu ve ardından Eskişehir Hava Okulu’nu bitirmiştir (Balcı, 2018, s. 1-17).

Kore Savaşı’nı fotoğraflayarak tüm Dünya’ya tanıtan Semiha Es, savaş muhabirliği yapmış ilk kadındır. Vietnam ve Ruan’da da savaş fotoğrafları çeken Es, hayatını araştırmaya adamıştır (Mühlen, 2012, s. 523-535).

Güzel Sanatlar Akademisi mezunu olan Mualla Eyüboğlu, Köy Enstitüleri seferberliğine katılarak Köy Enstitülerinin kuruluşunda etkin rol oynamıştır. Eyüboğlu tam da Cumhuriyet Türkiye’sinin oluşturmak istediği kadın modelindedir. Hem geleneklerine bağlı hem de modern bir çizgi çizen Eyüboğlu, yaşamı boyunca kendisini ülkesinin kültür mirasına adamıştır (Gurallar, 2017, s. 20-40).

Anadolu Musiki Cemiyeti’nde eğitim alan ve Atatürk’ün de severek dinlediği Türk Sanat Müziği’nin ilk isimlerinden olan Müzeyyen Senar, Cumhuriyet Türkiye’sinin yetiştirdiği isimlerden biridir (İstanbullu, 2020, s. 225-241).

“Ben zannedirdim ki herkes mahkemeleri dinlemek için, işleri olanlar geliyor, meğerse hâkim kadını seyretmek için geliyorlarmış” diyen Suat Berk, ilk kadın hâkimdir. Yaşadığı dönemde bir kadının hâkim olabilmesi toplumun dikkatini çekmekte ve kadın hâkimi merak eden halk, Berk’in görev aldığı mahkemelere gelerek onu merakla izlemektedir (Kalem, 2020, s. 119-144).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Darülfünun Tıp Fakültesinde henüz kız öğrenciler eğitim alamadığı için Almanya’ya giderek Würzburg Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde öğrenim gören Safiye Ali, Cumhuriyet’in ilk kadın doktorlarından biridir. 1921 yılında “bebeklerde iç

pakimenejit kanaması” hakkındaki doktora teziyle diplomasını alarak Türkiye’ye gelmiş ve 1923 yılında Türkiye’nin ilk kadın doktoru olmuştur. Buna karşılık Cumhuriyet’in eğitim sistemi içerisinde yetişen 1930 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni üstün başarıyla tamamlayan ve Türkiye’nin ilk kadın hükümet tabibi unvanına hak kazanan ismi, Mediha Eldem’dir (Arda, 2002, s. 109-114).

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde okuyamayan kadınlar çoğu defa yurtdışında eğitim alarak kendilerini geliştirme fırsatı bulmuşken Cumhuriyetin kadınlara verdiği en büyük armağan eğitimdeki fırsat eşitliği olmuştur. Her ne kadar toplum buna hazır olmasa da ve Türk kadını, uzun soluklu bir mücadelenin içinde edindikleri mesleklerle birlikte hem evindeki görevleri yerine getiren hem de iş hayatında önemli işlere imza atan milli duygularla donatılmış kadın profiline ayrılmadan toplum içerisindeki haklarını aramaya devam etmiştir. Doktor, öğretmen, mühendis, mimar vs. olan kadınların sayısı yıldan yıla artmış, kadının bilinç düzeyi arttıkça eğitilmiş yeni nesiller yetişmeye başlamış ve toplum her geçen gün gelişme ve ilerleme kaydetmiş ve etmeye devam etmektedir. Cumhuriyet Türkiye’sinin en büyük eksikliği kadınların eğitimine verdiği önemle birlikte erkeklerin kadın profilineki değişimi anlamaları ve bu profilin değişip gelişmesinde erkeklere düşen görev ve sorumluluklar bağlamında erkeklerin eğitilmesinin sağlanmamasıdır.

3. Siyasi Haklar Kazanan Türk Kadınlarının Meclisteki Yeri (1934-1960)

1930 ve 1934 arası hukuk önünde siyasi haklar edinen kadınların toplum içerisinde bu hakları kullanabilmeleri, uzun ve zorlu bir mücadelenin başlangıcı gibidir. Kadınların mecliste yer edinmeleri ilk etapta meclisteki kadın sayısı ile hızlı olmuş ancak yıldan yıla bu sayı düşüş göstermiştir. Nitekim 1935’te kadın milletvekili sayısı 18’dir ve erkek milletvekili sayısına oranla %4.6’dır. 1943 yılında %3.7’e düşen ve 16 kadın milletvekiline sahip olan meclis, 1950’de 3 ve 1957’de 7 kadın milletvekili vardır. Bu tarihlerde kadın bakan ismine rastlanmamaktadır (Ülger, 2015, s. 24-25). 1923-1960 arası Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri arasında kadın ismine rastlanmamaktadır. Kamusal alanda üst pozisyonlarda kadınların bulunmadığı ve genellikle kadınların icra ettikleri mesleklerin öğretmen, hemşire, doktor, tezgahçı gibi mesleklerle sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir (Altınok ve Gedikkaya, 2017, s. 211-237). Kadının siyasi arenada kendini gösterememesi toplumun da kadını siyasetten uzak tutmasına neden olduğu söylenebilir. Devletin organları aslında toplumun organı gibidir ve bu doğrultuda devlet organındaki eksiklik toplumun siyasi arenada demokratik manada tam anlamıyla gelişip ilerlemediğinin göstergesi gibidir. Nitekim siyasi arenadan uzak tutulan kadın, siyasi hakları savunmada kendini geliştiremeyecek ve kendini geliştiremeyen kadın yetiştirdiği yeni nesillere bu bilinci tam manasıyla öğretemeyecektir. Siyasi arenada erkekle işbirliği içinde yer alabilen kadın toplumun farklı kesimlerindeki kadınlara ulaşarak onu bilinçlendirmesi ve yine bilinçli erkeklerle siyasi arenada roller üstlenmesi demokrasinin getirdiği bilinçli oy kullanımı bakımından önem arz etmektedir. Cumhuriyet’in ve demokrasinin getirdikleri ancak uygulamadan kaynaklı sorunların, uzun yıllar demokrasinin işleyişinde aksaklıklara neden olduğu söylenebilir.

Türk Kadınına tanınan haklar, Fransa ve İspanya gibi gelişmiş ülkelerde kadınlara verilen haklarla karşılaştırıldığında çok daha erken dönemlere dayansa da ilerleme olarak bu ülkelerin gerisinde kalmıştır (İçli, s. 583-595). Bunun da en önemli nedeni, toplumun tümünün yeni rejimin işleyişi konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmamaları gösterilebilir. Batı kadını, her ne kadar geç siyasi haklar elde etmiş olsa da kültür ve tarihi süreçte yaşanan ve bilgi düzeylerinin farklı oluşundan kaynaklı geç elde edilen siyasi haklarını, daha doğru ve toplumun geneline yayılmış ve Batı erkeği tarafından kabul görmüş bir ortamda geliştirme fırsatına sahip olmuştur (Deniz, 2007, s. 16).

Aşağıda 1930 ve 1960 arası etkin olarak siyasette yer edinmiş kadın simalarından ve çalışmalarından örnekler verilmiştir:

Cumhuriyet Türkiye'si eğitim sistemi içinde yetişen 1929 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini birincilikle bitiren Fatma Şakir Memik, aynı zamanda ilk kadın milletvekili olma fırsatını yakalamıştır. Bu görevin kendisine Atatürk tarafından verildiğini ve Atatürk'e minnettarlığını dile getiren Memik, dönemin sıtma hastalığıyla mücadelede önemli çalışmaları olmuştur. Memik, meclis konuşmalarında Sağlık Bakanı Refik Saydam'ın yapmış olduğu çalışmaları da desteklemiştir (Toparlak, 2014, s. 71-81). Memik'in milletvekili ve bir doktor olarak mecliste yer alması kadınların siyasi arenada haklarını savunmaları açısından önemli bir gelişmedir, ancak bu yetkinin Atatürk tarafından Memik'e verilmesi Atatürk'ün bu konudaki etki ve denetimi elinde tuttuğunun kanıtıdır. Bu durum toplumda yer alan kadınların itici gücüyle bir kadın milletvekilinin seçilmediğinin ve toplumun bu konudaki eğitim seviyesinin yetersizliğinin göstergesidir. Seçme ve seçilme hakkı kazanmış kadın, bu hakkını nasıl kullanacağını bilmemekte ve yine erkeğin yönlendirmesiyle seçmekte ve seçilmektedir. 1935 seçimlerinde mecliste milletvekili olan Mebure Gönenç, Hatı Çırpan, Türkan Örs Baştuğ, Sabiha Gökçül Erbay, Şekibe İnel, Hatice Özgener, Huriye Öniç Baha, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Ferruh Güpgüp, Bahire Bediş Morova Aydılek, Mihri Bektaş, Melha Ulaş, Esmâ Nayman, Sabiha Görkey, Seha Hızal, Benal Nevzad İstar Arıman gibi ilk milletvekili olan kadınların hemen hepsi Atatürk tarafından önerilmiş kadınlardır (Sezer, 2016, s. 9-35).

1930 yılında yapılan seçimlerde Yusufeli İlçesi'nde Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı olarak seçilen Sadiye Hanım, iki yıl bu görevini yürütmüş ve 1950 yılında da Mersin'de Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır (Sezer, 2016, s. 9-35).

Hatice Nazlı Moran, üç dönem İstanbul Milletvekili olarak görev yapmıştır. Demokrat Parti tabanında yer alan Moran, 1949 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği'ne başkan olarak seçilmiştir. Moran'ın mücadele ettiği noktalardan biri çarşafın din ve ahlakın icabından kaynaklı olmadığına duyduğu inançtan kaynaklı, çarşafa karşı başlattığı mücadeledir. Ayrıca Moran, resmi nikâhın gerekliliğinden ve dini nikâhın kadına verdiği zararlardan bahisle toplumu aydınlatacak çalışmalara imza atmıştır. Ancak 1960 darbesinden nasibini alan Mora, Yassıada mahkemesinde Anayasa'yı ihlal ettiği gerekçesiyle hüküm giymiş, tutukluluk süresi bittikten sonra da bir daha aktif olarak siyasette yer almamıştır (Çolak, 2021, s. 53-90). Moran'la birlikte DP'de yer alan kadın milletvekillerinden Nuriye Pınar Erdem, Emine Piraye Levent, Hilal Ülman, Ayşe Günel, Nimet Perihan Arıburun Yassıada'da yargılanmış ve aldıkları ceza bittikten sonra bir daha aktif olarak siyaset hayatına, katılmamışlardır. Ancak sadece Arife Necla Tekinel, Yassıada'da yargılanıp cezası bittikten sonra aktif olarak siyasi hayatta bulunmaya ve çalışmalar yapmaya devam etmiştir (Topçu, 2019, s. 143-162). 1960 Darbesinin bu bağlamda kadınların siyasi hayatının gelişmesine ve ilerlemesine engel olduğu söylenebilir. Nitekim hapse giren milletvekili kadınlar siyasetten uzaklaşmış ve onlardan sonra siyasete atılmak isteyen gelecek nesillere kötü birer örnek olmuşlardır. Çünkü Türk toplum yapısında henüz kadın milletvekiline alışılmamışken o kadınların hapse girmesi ve yargı önüne çıkarılmaları, zamanın toplumunda ne gibi olumsuz etkiler yarattığı bariz bir gerçektir.

4. Türk Kadının Elde Ettiği Siyasi Haklar Bağlamında Gazetelerde Türk Kadını Motifi

Bu başlık altında içerik analizi yöntemiyle Türkiye'de uzun yıllardır çıkan ve geniş okuyucu kitlesine sahip olan yayınlar, öncelikli olarak incelenmiştir.

Dönemin binlerce okuyucu kitlesine sahip önemli gazetelerinden olan Cumhuriyet Gazetesi'nde daha 1930'ların başında kadın, Cumhuriyet'in ay yıldızlı kraliçesi, aydınlığın temsilcisi; Osmanlı kıyafetinden izler taşımadan yeni giyim tarzıyla açık, tasarrufun temsilcisi, evinin geçimini sağlayan ve hepsinden önemlisi güzel ve bakımlı olarak yansıtılmaktadır. Güzellik müsabakası kuponunun da yer aldığı sayfada, Avrupa ve Amerika'dan kadın örnekleri verilerek Batı kültür yapısı özendirilmeye çalışılmaktadır (Cumhuriyet, 1 Kânunusani 1930, s. 1). Kadın profilin ön planda olduğu sayfa, erkek dünyasını değiştirecek ve geliştirecek tek bir bilgi içermemektedir.

1930 yılında Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olan kadınların, bu doğrultuda yaptıkları çalışmalardan “Kadınların şenlikleri!” başlığıyla Cumhuriyet Gazetesi’nin ilk sayfasında bahsedilmesine rağmen bu yazıda kadınları destekleyecek ve onların haklarını arama yolunda gösterdikleri üstün başarı ve çabalardan bahsedilmemektedir. Ayrıca yazıda kadınların haklar elde etmesi sadece onların meselesiymiş gibi yansıtılmış ve bu konuda erkeklere düşen görev ve sorumluluktan bahsedilmemiştir. Ancak aynı sayfada yine güzellik kraliçesinden ve Avrupalı Fransız kadın artistten, onun duygu ve düşüncelerinden bahsedilmesi manidardır (Cumhuriyet, 3 Nisan 1930, s. 1). Bu kadın sanatçıdan bir gün önce çıkan gazetede bahsedilmiş olunmasına rağmen Türk kadınlarının haklarını aramaları doğrultusunda yapmış oldukları çalışmalardan bahsedilmemiştir. Ancak 4 Nisan sayısında kadınların Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı kazanmaları geniş yer bulmuş ve Yunus Nadi köşe yazısında, kadının ailenin temeli ve milletin şefkatli anası olduğunu ve kadının memleket işlerinde hiç olmazsa erkekler kadar hukuka malik olması gerektiğini belirtmiştir. Aynı sayıda verilen Afet Hanımın konuşması ve Kadın Birliği’nin çalışmaları, Türk kadınının siyasi hayata dahil olabilmek için yapmış olduğu çalışmalardan kısaca bahsedilmiştir (Cumhuriyet, 4 Nisan 1930, s. 1-4).

1934 yılında kadınlara Milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi kadınların hukuk önünde siyasi haklarını kazanmaları adına son nokta niteliğindedir. Cumhuriyet Gazetesi’nin bu konuya verdiği önem kısa ve özdür. Gazetede; çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadınının artık tarihte aramak gerektiği ve Medeni Kanun’la Türk kadınına verilen haklar doğrultusunda Türk kadınının ev ve iş hayatındaki görev ve sorumluklarını yerine getirdiği, Belediyeler seçiminde siyasi hayatı deneyimlediği ve milletvekili seçme ve seçilme hakkını almakla hakların en büyüğünü de elde ettiği açıklanmıştır (Cumhuriyet, 1 Kanun 1934, s. 1-6). Gazetenin Türk kadınının ev işlerinde gösterdiği başarıdan bahisle milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmesiyle artık tüm haklarını aldığına yönelik inancı, dönemin zihniyetini ve kadın hakları konusundaki bilgisizliği yansıtmaktadır.

Yapılan araştırma neticesinde Cumhuriyet Gazetesi’ni süsleyen reklamlarda açık, güzel ve bakımlı kadın objesinin ön planda olduğu görülmektedir. Gazetenin 1930 ve 1960 arası hiçbir sayısında, köşe yazarlarının kadın olmaması dönemin kadına çizdiği profili göstermesi açısından yine önemlidir. Sadece 1959 yılında gazetede bir kadın ismi ve onun yazdığı bir hikaye yer almakta ve hikayede eşini aldatan bir kadın ve o kadının eşinin metresinden bahsedilmektedir (Cumhuriyet, 17 Ekim 1959, s. 4).

Kadınların iş hayatına atılmaları ve elde ettikleri başarılar da dönemin gazete sayfalarında yer almakta ve “Amerika’nın Life Türkiye” mecmuasında Türk İnkılapları ve kadına verilen haklar övülmekte ve Fransız kadınlarının da bu haklardan yararlanmaları temenni edilmektedir. 1935 nüfus sayımında 8.220.928 olarak belirlenen kadın nüfusunun Sümerbank fabrikalarında çalıştıkları, doktor, mühendis, avukat, ziraatçı, öğretmen oldukları ve birçok iş sahasında kadınların erkeklerden daha aktif olduğu vurgulanmıştır. Çiftçilik, bahçe işleri yapan tarımla uğraşan, avcılık yapan, kömür madenlerinde çalışan, pamuk sanayinde çalışan, konserve, gıda imalatında, tütün sanayinde, çamaşırıcılık, elbise temizleme ve ütülerde çalışan kadınlarla birlikte ticaretle uğraşan, devlet memurluklarında bulunan kısacası toplum hayatında müessir olan bütün iş yerlerinde erkeklerle sayıca aynı bazen erkek sayısından daha fazla kadın Cumhuriyet’in ilk yıllarında ve sonraki yıllarda çalışmıştır. 1939 yılında çalışan kadın sayısı 3.777.531’dir (Tan 3 Ocak 1939, s. 7). Aslında tarla, bağ ve bahçe işleri kırsal alanda yaşayan Türk kadınının yüzyıllardır sürdürdükleri işlerdir. Yeni olan şey, Türk kadınına eğitimde fırsat eşitliği sağlanması ve istedikleri her meslekte çalışabilme fırsatına erişmeleridir.

1939 tarihinde kaleme alınan bir yazıda, Hintli bir kabilenin kültürel özelliklerinden bahisle bu kültürün kadına verdiği önem alay konusu edilmiş ve bu kabileden kadın öldürmenin imkânsız olduğu eğer bir erkek bir kadını öldürürse bütün kabile erkeklerinin lanetleneceğini ve hepsini hastalıktan öleceğini bu nedenle kadına zarar veren ya da öldüren erkeklerin hemen öldürülmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Kadın öldürmenin imkânsız olduğu bu toplumda

yaşayan erkeğe acıyan yazar, yaşadığı dönemde Türk kadınına bu kadar önem verilmemesiyle de övünmüştür (Akşam, 21 Nisan 1938, s. 8).

Türk kadınına öven ve haklı olduğu mücadelede ona destek olan gazete ve dergi sayısı ne kadar azsa tam tersine erkeği mutlu etmeyi becerebilen, güzel, zeki, söz dinleyen, evinin işlerini titizlikle yapan ve kocasının memnuniyetini kazanmış kadın profilinden bahseden gazete ve dergi sayısı da o kadar fazladır. Örneğin Akis Dergisi'nde, kocası tarafından beğenilen kadının kocasının takdir ettiği 100 tane meziyet ve tenkit ettiği 99 tane kusura sahip olan kadın olduğunu ve bir kadının kocasının alakasını kazanmak için hayatı ve yaşamayı sevmesi gerektiğini, şahsiyeti ve kendine ait meşgalelerinin olması, kendisine bakması ve sevmesini bilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca aynı yazıda karısından memnun olmayan erkeğin metresi olacağından bazen ikisinden vazgeçememesinin nedeninin karısının eksikliklerinden kaynaklandığından bahsedilmiştir (Akis, 14 Mayıs 1955, s. 21).

Kadının siyasi hayata atılamaması ve siyasi arenada kendini geliştirememesi 1965 yılında bir gazete yazısında, bazı siyasilerin kadın derneklerini suçladıkları ve üstlerine düşen görevi yerine getirememelerinden kaynaklı ilerlemenin gerçekleşmediğini iddia ettiklerinden bahsedilmiştir. Dergide, bu anlayış eleştirilmiş ve kadını suçlamak yerine kadınların parti teşkilatlarında bulunmaları, seçimlerde etkili olmalarının gerekliliğinin ilerleme için faydalı olacağından ve ileri toplumların kadınları bu şekilde aktif politikaya dâhil ettiklerinden bahsedilmiştir. Yazı şöyle devam etmektedir:

“kadın için, Meclislere tek giriş kapısı sadece kontenjan olmamalı, siyasi partiler kendi bünyeleri içinde kadına okul vazifesi görecek ve onu siyasete hazırlayacak imkânlar yaratmalı, yoklamalara giren ve bütün imkânsızlıklara rağmen savaştan kadın adaylara özel bir ilgi gösterilmelidir. Bu eşitliği zedeleyici bir hal değildir. Niteliği olan ve mücadeleden yılmayan kadın, bir gün kazanabileceğine inanmalıdır. Kadın olması Büyük Meclise sembol olarak girebilmesini sağlayacak bir aktör olmamalıdır, ama elbette ki, kadın olmak yoklamalarda onun için kâfi kusur da sayılmamalıdır.” (Akis, 14 Ağustos 1965, 26).

Erkeklerle verilen anlam yüceltilirken (Kurun, 2 Eylül 1937, s. 7) kadınların onlara hizmet etmesi zihniyeti o dönemin gazete ve dergilerinde yer edinmiş ve toplumun kadın haklarıyla ilgili bilgisizliği ve bu konuda eğitilmesi gazete ve dergilerin gündeminde yeterince yer almamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Cumhuriyet rejiminin oluşturmak istediği “İdeal Türk kadını nasıl olur?” fikriyatı kanun ve tüzüklerle şekillendirilmiş, gazete, dergi, kitap ve sinemayla Türk toplumuna öğretilmeye çalışılmıştır. Oluşturulan profilde Türk kadının anne, eş, evlat olarak evinde yerine getirmesi gereken sorumluluklar korunurken aldığı eğitim ve iş yaşamındaki durumuyla da modern bir görünüm kazanması istenilmiştir (Saban, 2021, s. 1-14). Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminde okuyan birçok kadın kısa süreliğine mesleklerini icra ettikten sonra görevlerini bırakarak toplumun kendisine çizdiği geleneksel ev kadını rolünde yerini almayı tercih etmiştir. Kadının rolündeki değişim için yapılan çalışmalar, erkeğin rolü ve değişimini destekleyen çalışmaların çok ilerisine taşınmıştır. Bu durum erkeklerin kadınlar üzerinde baskı kurmasına ve vücut gücüyle kadınları ezmesine neden olmuştur. Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu kadrosunun gerçekleştirmek istediği gelişme ve ilerleme yanlış anlaşılabilir şekilde kadınlara yüklenen cinsel özelliklerinin dışı vurumuyla toplumun büyük kesiminin yeniliklerin karşısında olmasına neden olmuştur. Nitekim kadın ilerlemesi kılık ve kıyafette aranarak şekilcilik ön planda tutulmuştur. Örneğin “Gürbüz Çocuk Müsabakası” evde çocuk yetiştiren kadının marifeti olarak telakki edilmiş, “Evin Kraliçesi Müsabakası”, “Çok Evlatlılar Müsabakası” ve Güzellik yarışmaları”yla kadının ev içindeki görev ve sorumlulukları da arttırılarak toplumun gelişmesinde en önemli yapı taşı haline getirilmeye çalışan kadınların omzuna yüklenen sorumlulukla ve erkeğin bu yönde istenilen ölçüde eğitilmemesiyle aile içinde başarısız görülen çocuk eğitimleri, kadının başarısızlığı olarak algılanmıştır. Ayrıca kadına yüklenen sorumluluklar ev hayatıyla sınırlı

tutulmaya çalışılırken verilen siyasi haklar için “Cumhuriyet Gazetesi” gibi dönemin gazete ve dergilerinde alay edilmiş ve kadının özgürlük alanı denetim altında tutulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet Türkiye’sinde kadına seçilen meslekler öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerdir. Bu meslekleri icra eden kadın topluma örnek olacak bol ve geniş kıyafetlerle kadınlığını gizlemiş, toplanmış saçlar ve ciddi duruşuyla devrimlerin koruyucusu ve ilerleticisi olarak simgesel bir varlık haline getirilmek istenmiştir. Bu simgeselliği özellikle 1940’lardan itibaren değişmeye başlayacak ve 1940’ların sonunda kadın cinsiyetinin ön planda olduğu resimler gazete ve dergi kapaklarında yerini almaya başlayacaktır. Oluşturulan algıyla modern kadın imajı cinselliğini de gizlemeyen kadın imajına dönüştürülmeye çalışılacaktır (Acun, 2007, s. 91-112).

Atatürk, Türk kadınına verilen haklar noktasında Batı’dan ziyade eski Türk toplum yapısını örnek almıştır. Ancak bunu uygulamaya geçirmek aşamasında Osmanlı geleneklerinden kopamamış bir asker kimliğiyle hareket ettiği söylenebilir. Zira kadın, Milli devletin koruyucusu ve yeni nesilleri yetiştirmekle onu ileriye taşıyan “milletin anasıdır”. O, örnek bir varlıktır ve bu özelliğiyle hareket etmelidir. Aile hayatında da en büyük sorumluluk kadına aittir, ancak erkek evin reisidir ve kadının iş hayatında çalışıp çalışmayacağına karar verebilen organdır. Oluşturulmak istenilen devletin temeli anlamına gelen “güçlü aile yapısı”dır. Ancak sonuç; aile içinde ezilen erkeğin problemleri olduğu durumlarda dahi kadın onu değiştiremediği için suçlanan, kadın görevini yapmadığı için erkeğin metres edinmesinin normal görüldüğü, siyasi alana girmesinin pek de teşvik edilmediği daha çok kadına yakışır işlerde çalışmasının uygun görüldüğü, şehirde modern giyinmediği için, kırsal alanda modern giyindiği için toplum tarafından dışlanan bir düzendir. Bu noktada 1930’larda siyasi, hukuk, eğitim hakları kazanan kadınlar, 1960’lara gelindiğinde istedikleri sonuçları alabilmişler midir? Sorusunun cevabı, tabii ki alamamışlardır olacaktır. Kadınların toplumda kabul görmüşlük ve erkeklerle eşit olmaları bağlamında mücadeleleri 1960’lardan sonra da devam eden uzun ve zorlu bir yoldur.

Sadece Türkiye’de değil tüm Dünya’da kadınlar, toplumda eşit haklar elde edebilmek adına uzun mücadeleler vermiş ve vermeye devam etmektedir. Türkiye’de Cumhuriyet kurulalı doksan dokuz yıl olmasına rağmen bu sorunun hala devam ediyor olması, temelde kadınlara verilmek istenilen hakların uygulama aşamasında aramak gerektiği bu çalışmanın tezini oluşturmaktadır. Çünkü 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu’nda kadınların erkeklerle eşit olduğu öne sürülürken bir yandan da erkeklerin evin reisi olduğu ve erkek izin verirse kadının çalışabileceğinin vurgulanması, eşitlik adına bir tezat oluşturmaktadır.

Medeni kanunla toplumsal hayatta eşit haklar elde ettiğine inanılan kadınların hukuk önünde siyasi haklar elde etme çalışmaları ve çabaları tam sekiz yıl sürmüştür. 1930 yılında Belediye Kanunu ile Belediye Başkanı; 1933’te muhtarlık ve köy ihtiyar heyeti; 1934’te de milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanan kadınlar, toplumsal hayatın sunduklarıyla bu hakları kullanabilme aşamasında sorunlar yaşamıştır. Nitekim dönemin gazete ve dergilerinde kadınların siyasi haklar elde etmesiyle alay edilmiştir. Kadınlara haklar verildi sorun bitti bakış açısıyla kadınların toplumdaki sorunları derinlemesine araştırılmamış, bir tür oldubittiyle bu konu geçiştirilmiştir. Hatta kadın hakları ve modernliği kılık kıyafetle değerlendiren, kadınların güzellik yarışmasına girmek için özendirilen gazete ve dergi sayfaları Türk toplumunda modern kadın adına farklı bir algı oluşturmuştur. Tek evliliği şart koşan Medeni Kanunu’na alternatifler geliştirilmiş ve evde mutlu olamayan erkeğin “metres” edinmesi, toplum gözünde normalleştirilmiştir. Kadını zina yapmakla suçlayan ama erkeği mutlu olmadığı için metres edindiğine kanaat getiren toplum ve aslında kanunlar aracılığıyla kadınlar toplumda hiçbir zaman tam anlamıyla eşit haklar elde edememiştir. Namus cinayeti ve töre cinayetine kurban giden kadınların katilleri, hafifletilmiş cezalar almışlar ve hapisten çıktıktan sonra toplum tarafından takdir görmüş, alkışlanmışlardır.

Daha 1924 yılında Kadınlar Fırkası’nı kurmak isteyen Türk kadınına toplumda ayrımcılık yaratır iddiasıyla izin vermeyen zihniyet, onun sadece “Türkiye Kadınlar Birliği” adı

altında dernek kurmasına müsaade etmiştir. Ancak derneğin yönetici kadrosu da toplumda bir kanayan yara olan kadın haklarının ne demek olduğunu bilmemiş olacak ki 1935 yılında “kadınlar artık erkeklerle eşittir ve bir kadın derneğine ihtiyaç yoktur” gerekçesiyle derneği kapatmıştır. Demokrat Parti’nin iktidar parti olmasından sonra yeniden kurulan dernek, 1960’a kadar toplumun geneline yayılmış çalışmalarından bahsetmek mümkün değildir.

Eğitim hakkı kazanan Türk kadınının siyasi alandan ziyade iş alanında, gelişmesi ve ilerlemesinin daha olumlu olduğu söylenebilir. Nitekim birçok farklı iş alanında (öğretmen, hâkim, mühendis, akademisyen, doktor, hemşire vs.) çalışma fırsatı yakalayan Türk kadını, bu hakkını elde etmeyi Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve onun kurucu kadrosuna borçlu olmuştur. Osmanlı’dan günümüze hatta çok daha eski tarihlere kadar götürülebilecek Türk kadınının tarla, bağ ve bahçede çalışması bu dönemde de devam etmiştir. Cumhuriyet Türkiye’sinin Türk kadınına bıraktığı en büyük mirasın eğitimde fırsat eşitliği olduğu söylenebilir. Nitekim İlk kadın diplomat Adile Ayda, yılın öğretmeni Refet Angın, Dünya’nın ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen, ilk savaş muhabiri Semiha Es, Türk Sanat Müziği’nin ilk isimlerinden Müzeyyen Senar gibi daha nice Ataturk’ün açtığı yoldan eğitim hakkı kazanarak geleceğe ışık tutan kadınlardır.

Ataturk’ün de isteği doğrultusunda 1935 yılında, on sekiz kadın milletvekili mecliste aktif rol almıştır. Ancak bu sayı 1943’te 16; 1950’de 3 ve 1957’de 7 kadın milletvekili olarak tarihin sayfalarında yer alacak ve bu konuda kat edilen yolun yavaşlığını yaşadığımız dönemde gözler önüne serecektir. 1960 Darbesiyle Demokrat Parti’nin bünyesinde yer alan kadın milletvekillerinin Yassıada’ya götürülerek orada yargılanmaları ve ceza almaları kadınların siyasi hayatta gelişmelerini engelleyen en önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Nitekim “Nuriye Pınar Erdem, Emine Piraye Levent, Hilal Ülman, Ayşe Günel, Nimet Perihan Arıburun” Yassıada’da yargılanmaları sonucu bir daha siyasete atılmamışlardır. Demokrasinin bir gerekliliği olan oy kullanma hakkı, kadın ve erkeklere tanınan bir hak ve kadımlar, bu hakkı siyasi arenada kaydettikleri ilerleme sayesinde en doğru şekilde kullanabileceklerdir. Ancak toplumun yarısını oluşturan kadınların siyasi hayattan uzak tutulmaları, demokrasiye vurulan en büyük darbe olarak nitelendirilebilir.

Çalışmada incelenen gazete ve dergilerde, erkeklerin kadın haklarını öğrenmeleri bağlamında eğitici olmadıkları görülmüştür. Nitekim tam tersi bir tavırla, çizilen modern kadın profili, genellikle kılık ve kıyafetle değerlendirilmiş ve gazetelerde yer alan hikâyelerde kadını küçük gören erkekleri yücelten ifadeler yer verilmiştir.

1926’dan başlayarak kadınlara tanınan haklar ve 1934’te siyasi hakların tamamen elde edilmesiyle kadınlara haklarının verildiğine inanan zihniyet, erkeği geliştirecek ve ona kadının kendisiyle eşit olduğunu anlatacak eğitimler verme aşamasında sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntının en büyük nedeninin yüzyılın şartları ve kadının yerinin hala anlaşılmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Toplumun o dönemde kadına yüklediği görev ve sorumlulukların hala devam ettiği, bu aşamada hem kadın hem de erkeklerin eğitimlerle bilinçlendirilmeleri gerektiği görülmektedir. Demokrasinin daha sağlıklı işleyebilmesi ve toplumun genelinin bu bilinçle aydınlatılması güçlü bir Türkiye için önemli bir aşamadır.

Kaynakça

- Acun, F. (2007). Görsel verilerde kadın imajı (1923-1960). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 91-112.
- Akis Dergisi
- Akşam Postası
- Altunok H. & Gedikkaya F. G. (2007). Cumhuriyet Türkiye’sinde kamu politikalarının üretilmesinde kadın. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 211-237.

- Arda, B. (2002). 30’lular kuşaağının önemli bir temsilcisi Dr. Mediha Eldem. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 55 (2), 109-114.
- Atabay, M., Türkiye’de ilk yılın öğretmeni Refet Angin. <https://www.canakkaletravel.com/yazi/turkiyede-ilk-yilin-ogretmeni-refet-angin.html> (Erişim tarihi: 15.09.2021).
- Atatürk, M. K. (2010). *Medeni bilgiler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Balcı, M. (2018). Cumhuriyet modernleşmesinin genç kadın pilotu: Sabiha Gökçen. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-7.
- Bulut, S. & Güzel, (2017). M. V. Ortadoğulu kadın gözünden Atatürk döneminde kadın hakları: Mısır örneği. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57 (1), 1-49.
- Cumhuriyet
- Çolak, F. (2021). Demokrat Parti’nin ilk kadın milletvekili: Hatice Nazlı Tlabar (1913-1971). *Tarih İncelemeleri Dergisi XXXVI*, (1), 53-90.
- Deniz, Ş. (2007). Kadın Parlamenterlerin bakış açısıyla Türkiye’de kadınların siyasal hayattaki temsili. *Journal of Management and Economics Research*, 5 (7), 2-16.
- Duman, O. Ö. & Payaslı, V. (2018). Cumhuriyet Döneminde modernleşmenin kadın simgesi: Afet İnan (1925-1938). *Recent Period Turkish Studies*, 17 (33), 65-122.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk’ün kadına ve kadın eğitime verdiği önem. *BELGİ*, 1(9), 1266-1277.
- Göztepe, E., Namus cinayetlerinin hukuki boyutu: yeni Türk Ceza Kanunu’nun bir değerlendirmesi. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-59-152> (Erişim tarihi: 14.09.2021).
- Gurallar, N. (2017). Mimar Mualla Eyüboğlu Anhegger: meslek ve yaşam öyküsü üzerine notlar. *Toplumsal Tarih*, 20-40.
- İçli, T. G. Cumhuriyet Döneminde kadının sosyal konumu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı özel Sayısı*, 583-595.
- İller, Z. R. (2018). *Atatürk Dönemi Kadın Eğitimciler (1923-1938)*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- İstanbullu, S. (2020). Müzeyyen Senar’ın hayatı ve müziksel çalışmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 6 (12), 225-241.
- Kalem, S. (2020). Being a woman judge in Turkish judicial culture. *International Journal of the Legal Profession*, 27 (2), 119-144.
- Kılıç, L. K. (2013). Başlangıçtan günümüze Türklerde kadın ve kadın eğitimi. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 4 (20), 121-142.
- Konan, B. (2011). Türk kadınının siyasal haklar kazanma süreci. *AUHFD*, 60 (1), 157-174.
- Kurun
- Metintaş, M. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde feminizm hareketlerinin ilerleyen dönemde Türk sosyolojisine yansımaları. *ESOGÜ Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1 (3), 109-117.
- Özdemir, G. (2019). Türk kadınının toplumsal konumunun gelişim süreci. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 5-19.
- Resmi Gazete

- Saban, G., M. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde gazete müsabakaları ve reklamlarında oluşturulmak istenen modern kadın ideali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25 (1), 1-14.
- Sancar, S. Ü. (2004). Otoriter Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimi. *Doğu-Batı Dergisi*, 1-15.
- Sezer Arıç, A., Türk kadınlar birliği. Atatürk ansiklopedisi <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-kadınlar-birliği/> (Erişim tarihi: 14.09.2021).
- Sezer, A. (2016). Türkiye'deki ilk kadın milletvekilleri ve Meclisteki çalışmaları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2 (2), 9-35.
- Şahin, C. & Şahin, M. (2013). Osmanlı son dönemi ile milli mücadele yıllarında Türk kadının sosyal, siyasi ve askeri faaliyetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ISS Dergisi*. 2 (2), 53-72.
- Şanlı, S. A. (2021). Kemalist kadınlardan Kemalist feministlere, erken Cumhuriyet Dönemi'nden 90'lı yıllara: Kemalist kadın hareketi üzerine bir değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (13), 267-288.
- T.B.M.M. T., Sıra: 104, Cilt: 23, Birleşim: 69, Tarih: 16.06.1934.
- T.B.M.M. Z. C., Cilt: 17, Birleşim: 37, Sıra: 180, 20.03.1930.
- T.B.M.M. Z. C., Devre: II, Cilt: 22, İçtima Senesi: III, 17.02.1926.
- T.B.M.M. Z.C. Devre: 4, Cilt: 17, İçtima: 2, 26.10.1933.
- Tan
- Tekindor Von Mühlen, S. (2012). Korean war in the Turkish press. *Turkish Studies*, 13(3), 523-535.
- Toparlak, B. (2014). Cumhuriyet'in ilk kadın milletvekillerinden Fatma (Şakir) Memik. *Tarihin Peşinde*, (12), 1-81.
- Topçu, İ. (2019). Demokrat Parti'li kadın milletvekilleri ve meclisteki faaliyetleri (1950-1960). *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 143-162.
- Ülger, G., E. (2015). Türk anayasalarında kadın hakları ve uygulamalarıyla ilgili bir değerlendirme. *Yasama Dergisi*, 31, 24-45.
- Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Türk kadınının modernleşme girişimleri, Türk ve dünya basını (1926-1934). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 24 (16), 321-368.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadın kimliğinin biçimlendirilmesi. *ÇTTAD*, IX/20-21, 191-212.
- Yılmaz, N. F. (2015). Geleneksel Ataerkillikten modern ataerkilliğe kadın erkekleşince. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, 1 (19), 105-128.
- Yolcu, T. (2017). Türkiye'nin demokratikleşme serüveninde önemli bir aktör: kadın. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4), 1-10.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.